

Sanja Cvetnić

Odsjek za povijest umjetnosti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Dva portreta Beatrice Frankapan (?): rod i red

Izvorni znanstveni rad – *Original scientific paper*Primljen – *Received* 23. 8. 2017.

UDK 75.041.5Frankapan, B.(093)

DOI 10.31664/ripu.2018.42.06

Sažetak

Članak obrađuje dva portreta na kojima je vjerojatno prikazana Beatrice Frankapan (Modruš?, oko 1480. – ? 1510.) s ordenom Labudova reda (njem. Schwanenorden). Prema literaturi, berlinski portret nalazio se u zbirci njemačkoga Krunskoga princa (Fridrik III. Pruski), a nakon 1918. godine otuđen je i s vremenom zaboravljen. Drugi je portret nazvan 'admontski' prema benediktinskom samostanu u Admontu, ali arhivske provjere pokazuju da ne potječe iz njega. Bio je na pohrani u Joanneumu u Grazu od prije 1903. do 1935. godine, a od tada je u zbirci Thyssen-Bornemisza, prvo u Castagnoli kraj Lugana, a sada u Madridu. Pripisan je neznanome njemačkom slikaru, djelatnome u Ansbachu, odakle je rodnom drugi suprug Beatrice Frankapan, Juraj Brandenbuški iz kuće Hohenzollern i gdje je središte južnoga ogranka

viteškoga Labudova reda. U 18. stoljeću ženski lik na tom portretu protumačen je kao sv. Ema Krška (njem. Hl. Hemma von Gurk). Bio je predloškom za brojne kopije u Štajerskoj, Koruškoj i Kranjskoj (slikarske, kiparske i grafičke), među kojima su dva grafička prikaza sačuvana i u Grafičkoj zbirci Hrvatskoga državnoga arhiva u Zagrebu. U austrijskoj literaturi takvi prikazi sv. Eme Krške, nastali kao kopije 'admontskoga', odnosno madridskoga portreta, za koji je moguće pretpostaviti da prikazuje Beatricu Frankapan, zovu se Frangepani-Typus. Causa occasionalis za madridski portret mogla je biti udaja za Jurja Brandenburškoga 1509. godine, što određuje dataciju slike Portret Beatrice Frankapan (?).

Ključne riječi: *Beatrica Frankapan / Beatrix Frangepan, slikarstvo, portret, Juraj Brandenburški, Labudov red, sv. Ema / Hema Krška*

Godine 1885. dva puta je objavljena rasprava Ivana Kukuljevića Sakcinskoga *Beatrica Frankapan i njezin rod*: jednom u nizu članaka u XVII. godištu *Vienca*,¹ drugi put kao samostalno izdanje, poseban otisak iz *Vienca*.² Pohvalno za Kukuljevića, a manje za Beatricu, utjecaj te rasprave nakon burnoga stoljeća (i gotovo dva desetljeća) povijesne znanosti ocijenio je Petar Strčić (2002.) u časopisu *Kolo*: »Zahvaljujući Kukuljeviću ta *Beatrica*, kćerka znamenitoga *Bernardina* i sestra *Krste I*, redovito se ističe i u drugih istraživača, iako nije istaknutiji član frankopanskoga roda, pa se njoj posvećuju i leksikonske natuknice.«³ No nije samo Kukuljevićeva studija o Beatrici bila utjecajna, nego i jedina ilustracija koja je uz nju objavljena na početku teksta (u samostalnoj publikaciji na posebnom listu). Litografija prikazuje Beatričin portret u lijevom poluprofilu do visine pása. Najuočljivija je na portretu odjeća – raskošno svijetlo visoko oglavlje s kojega se spušta oštro lomljen krak na njezino desno rame i dolje na poprsje do struka te bogato vezeni rukavi – a uz odjeću ističe se i najraskošniji nakit portretirane: široka

kolajna na kojoj je ovješten orden. U ljevici Beatrica drži knjigu, dimenzijama nalik časoslovu, a desnicu je položila na trbuh. Litografija iz Kukuljevićeve rasprave o Beatrici ponovljena je mnogo puta u Hrvatskoj, a podrijetlo njezina predloška – slike – zabilježio je Emilij Laszowski (1910.) u povijesti Plemenite općine Turopolje, gdje ispod portreta piše: »Kneginja Beatrica Frankopanka žena hercega i bana Ivana Korvina, a poslije markgrofa Jurja Brandenburškoga. Slika u posjedu njemačkoga cara u Berlinu.«⁴ U njemačkoj literaturi, prije toga, spomen berlinskoga portreta nalazimo u knjizi o povijesti i članovima Labudova reda – jer taj orden portretirana nosi – koju su objavili Rudolf von Stillfried-Rattonitz i Siegfried Hänle (1881.).⁵ Viteški red *Schwanenorden* posvećen je Mariji, a među članove primao je i plemkinje (dame). Osnovao ga je 1440. godine Fridrik II. Brandenburški, iz kuće Hohenzollern. Južni ogranak Labudova reda ustanovio je 1459. godine Albert III. Ahil Brandenburški, markgrof Ansbacha i Kulmbacha i djed Beatričina drugog muža, Jurja Brandenburškoga iz kuće Hohenzollern, zvana

Beatrica Frankapan.

1. Portret Beatrice Frankapan s ordenom Labudova reda, knjižna ilustracija uz raspravu Ivana Kukuljevića Sakcinskoga, *Beatrica Frankapan i njezin rod* (1885.)

Portrait of Beatrice Frankapan wearing a badge of the Order of the Swan, book illustration published with a study by Ivan Kukuljević Sakcinski, *Beatrice Frankapan and her Family* (1885)

2. Portret Beatrice Frankapan s ordenom Labudova reda, fotomehanički otisak uz raspravu Adolfa Bayera, *Markgraf Georg und Beatrix von Frangepan* (1934.)

Portrait of Beatrice Frankapan wearing a badge of the Order of the Swan, a photo-mechanical print published with a study by Adolf Bayer, *Markgraf Georg und Beatrix von Frangepan* (1934)

Pobožni (njem. *der Fromme*; Ansbach 1484.–1543.), markgrofa Kneževine Ansbach u Frankoniji. Orden Labudova reda, punim naslovom *Der Orden Unserer Lieben Frauen zum Schwan*, reproduciran je na mnogim mjestima, javlja se na drugim portretima i nadgrobnim spomenicima, a detaljno je opisan u ranijoj knjizi Rudolfa von Stillfried-Rattonitza *Der Schwanenorden: sein Ursprung und Zweck, seine Geschichte und seine Alterthümer* (1845.).⁶ Sastoji se od zlatnoga lanca o koji je ovješena privjesak s likom Bogorodice (tip *Maria in Sole*),⁷ a o njem visi drugi privjesak s labudom raširenih krila u okviru koji je oblikovan poput kružno uvijene tkanine. Zahvaljujući slici, koja je tada bila u Berlinu, i ordenu, Rudolf von Stillfried-Rattonitz i Siegfried Hänle u popisu članova Labudova reda navode kao članicu: »Brandenburg, Beatrix. Tochter des Grafen Berhard v. Frangipani«, iako njezino ime nije sačuvano u popisu članova, ali zaključuju da je morala biti članicom, jer se njezin portret s ordenom Labudova reda nalazi u zbirci Njegova Carskoga i Kraljevskoga Veličanstva

njemačkoga Krunskoga princa, u tom trenutku Fridrika III. Pruskoga iz kuće Hohenzollern.⁸ O tom, berlinskom portretu pisao je ponovno Emilij Laszowski (1915.) u raspravi o drugom, sličnom, ali starijem portretu Beatrice, za koji navodi da je 'admontski', to jest iz benediktinskoga samostana u Admontu u Štajerskoj: »U zbirci obiteljskih pređa carske kuće Hohenzollerna u Berlinu nalazi se uljeni portret, koji, ako i nije posve ista slika kao admontska, ipak je istoj vrlo slična. (...) Ako je poza nešto drugačija, ipak je ostalo sve isto te nije moguće, da bi portreti dviju raznih osoba bili tako napadno slični, pače, da bi imali labuđi red. Baš taj red, kao kućni red Brandenburgovaca, najbolje svjedoči, da je osoba na admontskoj slici ona ista kao i na berlinskoj, te da je oboje Hrvatica Beatrica, koja je kao žena Brandenburgovca nosila kućni red svoga muža.«⁹ Berlinski portret reproducirao je Adolf Bayer (1934.) u knjizi *Markgraf Georg und Beatrix von Frangepan: Georg des Frommen Jugend und erste Ehe* (sl. 2) uz žalostan podatak da je slika – koja je bila privatno vla-

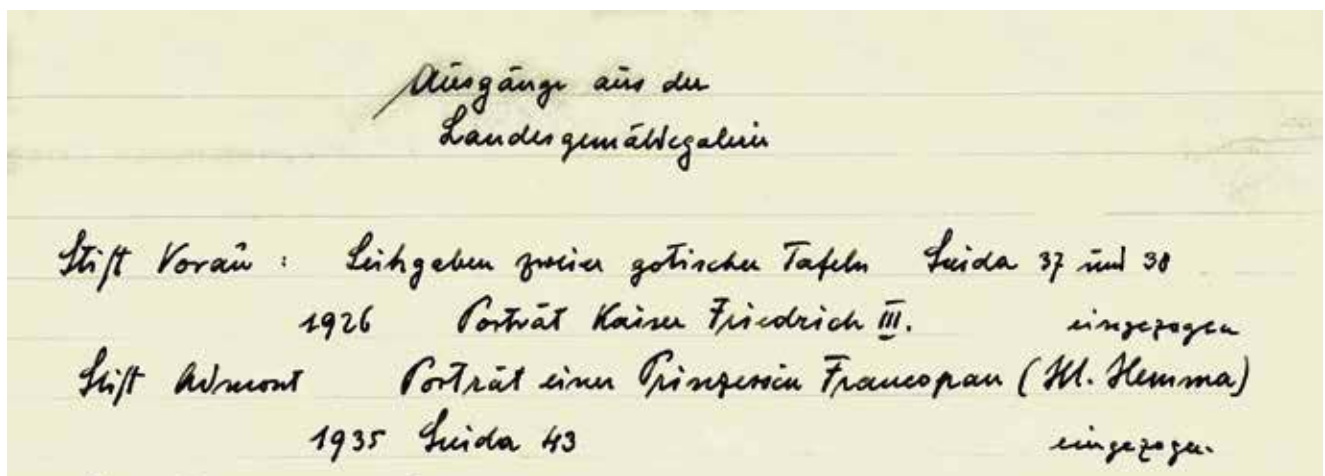

3. Njemački slikar djelatnik u Ansbachu (prije pripisano Sebald Bopp), *Portret Beatrice Frankapan (?) s ordenom Labudova reda*, 1509. (?), Madrid, Muzej Thyssen Bornemisza

German painter active in Ansbach (previously attributed to Sebald Bopp), *Portrait of Beatrice Frankapan (?) wearing a badge of the Order of the Swan*, 1509 (?), Madrid, Thyssen-Bornemisza Museum

snishvo cara Fridrika, dok je još bio krunski princ, netragom nestala oko 1918. godine iz dvorca u Berlinu i ne nalazi se u Muzeju Hohenzollerna.¹⁰ Nešto više od pola stoljeća – od studije Stillfried-Rattonitza (1881.) do Bayera (1934.) te domaćih Kukuljevića Sakcinskoga (1885.) i Laszowskoga (1910. i poslije) – berlinski je portret navođen kao djelo iz privatne zbirke Fridrika III. Pruskoga (od 1918. kao otuđeno ili uništeno), no nakon toga o portretu više nema riječi, iako je u povijesnim raspravama o obitelji Brandenburg-Ansbach Beatrica i dalje spominjana kao ugledna članica obitelji.¹¹ Ni u pruskim muzejskim ustanovama i zbirkama koje njeguju baštinu obitelji Hohenzollern, o portretu ili cjelini kojoj je pripadao nema saznanja. Inventari carske rezidencije, Berlinskoga gradskoga dvorca (njem. *Berliner Stadtschloss*), nakon polovice 19. stoljeća – baš kada se portret u literaturi počinje spominjati – ne postoje.¹² O slici u Berlinu kao dijelu carske privatne zbirke – iz koje je nestao prije nego što je bio muzealiziran – osim starije literature i litografije u Kukuljevićevoj studiji najrječitije svjedoči fotomehanička reprodukcija *Portreta Beatrice Frankapan* u knjizi Adolfa Bayera (1934.), koja reproduktivnom tehnikom otkriva da je portret nekoć bio i fotografski snimljen.¹³

Drugi, 'admontski' portret više nije u Štajerskoj, kako spominje starija literatura, ali je sačuvan i od 1935. godine nalazi se u zbirci Thyssen-Bornemisza (sl. 3).¹⁴ Tada ga je baron Heinrich Thyssen-Bornemisza prenio iz zbirke Zemaljske galerije Joanneum u Grazu, gdje je – prema galerijskim katalozima i bilješkama – bio posuđen iz Admonta («Leihgabe des Stiftes Admont»).¹⁵ U prvim desetljećima 20. stoljeća portret je uvijek u literaturi označen kao vlasništvo benediktinskoga samostana u Admontu u Gornjoj Štajerskoj, a prema inventarnoj bilješci u arhivu Joanneuma (Alte Galerie) tamo je i vraćen (sl. 4).¹⁶ Nejasnoće oko podrijetla slike i načina kako je ona – upućena iz Graza u Admont završila u zbirci Thyssen-Bornemisza – pojačava potpuni izostanak bilo kakva pisana podatka ili svjedočanstva u arhivu benediktinskoga samostana u Admontu o tom portretu kao njihovu vlasništvu ikada u povijesti pa onda ni o pohrani u Joanneumu, povratku ili

4. Rukopisna bilješka iz inventarne knjige Joanneuma u Grazu o povratu *Portreta Beatrice Frankapan* u Admont 1935.

Handwritten note in the inventory book of the Joanneum museum in Graz on returning the *Portrait of Beatrice Frankapan* to Admont in 1935

mogućoj prodaji slike.¹⁷ Zbog nepostojanja arhivske potkrepe o vlasništvu, benediktinci u Admontu niječu podrijetlo slike iz njihova samostana, iako je u literaturi – od početka 20. stoljeća – ona zvana 'admontskom'. Zbirka Thyssen-Bornemisza bila je prije Madrida smještena u ljetnikovcu znanom kao *Villa Favorita* u Castagnoli na jezeru Lugano u Švicarskoj (do 1992.). Ljetnikovac je 1932. godine – s namjerom njezina premještaja iz prethodnoga smještaja, iz Den Haaga – kupio barun Heinrich Thyssen-Bornemisza od Fridrika Leopolda Pruskoga iz kuće Hohenzollern. Od dolaska u zbirku, kao i sada, portret je bio izložen u stalnom postavu Muzeja Thyssen-Bornemisza. Pripisan je neznanom njemačkom umjetniku aktivnom u Ansbachu,¹⁸ a identitet portretirane nije naznačen i određen je tek kao portret plemkinje.

Slika *Portret Beatrice Frankapan (?)* u formatu vertikalno postavljena pravokutnika prikazuje mladu ženu u lijevom poluprofilu do visine pása sa zlatnim ordenom Labudova reda na prsima i svijetlim kruto lomljenim oglavljem. Umjesto molitvenika prikazana na izgubljenom berlinskom portretu, ovdje portretirana drži cvijet klinčića (karanfila) u ljevici, blago ispruženoj prema lijevom rubu kadra. Orijehtacija portretirane (poluprofil) tipična je za slikarsku tradiciju 15. stoljeća (i poslije) preko Alpa, što Erwin Panofsky u najvažnijoj studiji o flamanskom slikarstvu (1951.) jasno izriče: »Između, recimo, 1420. i 1500. godine nije moguće naći nijedan portret u punom profilu u Flandriji, Francuskoj i Njemačkoj«, a na istom mjestu naglašava da su tamo – umjesto talijanskih portreta u punom profilu – bili omiljeni portreti u poluprofilu »en buste [poprsje] ili do pásā, a uključuju, kako god to katkada bilo neudobno, i ruke.«¹⁹ Prema ikonografskom čitanju klinčića kao atributa mladenke,²⁰ *causa occasionalis* mogla bi biti ženidbena, na što upućuje i orijentacija ulijevo: 'ženska' strana na dvostrukim portretima bračnih parova je gledatelju desna pa gleda ulijevo, a muška je lijeva. Vrsnoća slike zainteresirala je njemačke i austrijske povjesničare umjetnosti i ona je dugo prisutna u njemačkoj literaturi, a već je 1988. godine Gottfried Biedermann pretpostavio da je riječ o desnom krilu ženidbenoga dvostrukoga portreta i da nedostaje njezin pandan, desni dio sa ženikom, odnosno mladoženjom, za koji bi u imaginarnoj restituciji najuvjerljiviji kandidat bio mladi markgrof Juraj Brandenburški, Beatricein drugi suprug.²¹ Juraj Brandenburški trudio se naglasiti svoj brak s Beatricom i istaknuti svoju uglednu i imućnu suprugu. Primjerice, u svetištu kapele sv. Ane u franjevačkoj crkvi u šleskom mjestu Opole/Oppeln, na njegovu posjedu, oslikani su grbovi obitelji Hohenzollern usporedo s grbovima Frankapana, a datacija oslika određena je tim kratkotrajnim brakom (1509.–1510.).²² Osim toga, kada se – dugo nakon Beatriceine smrti – Juraj Brandenburški već i treći put oženio, dao je oslikati vitraj (1536.) s njezinim grbom i natpisom: »BEATRIX ^ FRANGIPANIBUS ^ PRIMA ^ CONIÏX ^ ILLUSTRISSIMI ^ PRINCIPES ^ DMÍ ^ DMÍ ^ GEORGII ^ MARCHIONIS ^ BRANDENBURGENSIS ^ ZČ ^«. ²³ Vitraj se nalazi u crkvi sv. Gumperta u Ansbachu, gdje je i glavni oltar Labudova reda sa skulpturom Bogorodice s Djetetom u zrakastoj aureoli, kakav je – do razine poprsja – prikazan na ordenu. Nadalje, na reljefom ukrašenoj grobnoj steli Jurja i njegova oca Fridrika II. Brandenburškoga – djelu

S. HEMA.
Koroska Grofinja

5. S. HEMA, *Koroska grofinja*, oko 1839., Zagreb, Hrvatski državni arhiv, Grafička zbirka

ST HEMMA, Carinthian Countess, around 1839, Zagreb, Croatian State Archives, Graphic Collection

Loya Heringa (1538.) – u nekoć cistercitskom samostanu u Heilsbronn, prikazan je i Beatricein grb.²⁴

Na temelju likovnih svjedočanstava i tragova moguće je pratiti prisutnost *Portreta Beatrice Frankapan (?)*, koji je sada u Madridu, na području Štajerske ili Koruške, barem od početka 18. stoljeća. U Štajerskoj, Koruškoj, ali i Kranjskoj, postoje kopije toga portreta, no ne kao kneginje Frankapanske, nego kao koruške kneginje i svetice Eme, poznate kao sv. Ema Krška (njem. *Hemma von Gurk*; †1045.).²⁵ Iznimno velika skupina likovnih djela, ponajviše zavjetnih slika i grafika, ali i skulptura (drvenih i voštanih, obojenih), nastalih prema *Portretu Beatrice Frankapan (?)* svjedoči ne samo o prisutnosti portreta na tom području nego i o ikonografskoj zabuni koja je potaknula tu popularnost. Na njemu je prepoznata srednjovjekovna koruška kneginja Ema ili Hema Breže-Selška (njem. *von Friesach und Zeltschach*), markgrofica Savinjska (njem. *Sanntal*), vlastelinka s posjedima od Furlanije i Štajerske do Koruške i Dolenjske.²⁶ Kao i Beatrice bila je visoka roda, kao i Beatrice ostala je udovica

6. S. HEMA, [Koroška grofinja], 1839. Zagreb, Hrvatski državni arhiv, Grafička zbirka

ST HEMMA, [Carinthian Countess], 1839, Zagreb, Croatian State Archives, Graphic Collection

7. Sv. Ema Krška (Hl. Hemma von Gurk), sredina 18. stoljeća. Celovec / Klagenfurt, Zemaljski muzej za Korušku

St Emma (Hl. Hemma von Gurk), mid-18th century, Klagenfurt, Regional Museum of Carinthia

i doživjela smrt dvoje djece, kao i Beatrice darivala je Crkvi i podupirala redove. Autoritet slici dala je, dakle, zabuna, i zbog zabune identiteta bila je kopirana, ali ne toliko zbog povijesne važnosti koruške kneginje Eme, nego zbog njezina glasa svetosti, iako je madridski portret bez ikakva svetačkog atributa. Čašćenje sv. Eme Krške kroz posebne pobožnosti i hodočasničku praksu posebno je živo na njezinim povijesnim posjedima. Dva su mjesta i danas istaknute postaje hodočasničkoga puta sv. Emi (njem. *Hemmapilgerweg*), *majci i zaštitnici Koruške*: Krka (njem. *Gurk*), gdje je osnovala ženski benediktinski samostan i gdje je pokopana u kriпти katedrale pa taj pridjev i nosi (Krška) i Admont, gdje je osnovala muški benediktinski samostan (i danas aktivan, lat. *Abbatia Sancti Blasii Admontensis O.S.B.*),²⁷ onaj isti za koji se smatralo da je vlasnik portreta.

Kopije portreta s natpisom koji upućuje na sv. Emu Kršku posebno su brojne u grafičkim tehnikama, a dvije od njih (u proširenom kadru do visine koljena i skromne izvedbe, ali dostatne za nabožne potrebe) ušle su i u Grafičku zbirku

Hrvatskoga državnoga arhiva, obje s potpisom »S. HEMA.« (sl. 5, sl. 6).²⁸ Na jednom je otisnuto, a na drugom rukom dopisano »Koroška Grofinja«. Prvi prikaz, dimenzijama manji, mogao je biti sveta sličica namijenjena širenju pobožnosti sv. Eme, a drugi se prikaz posve podudara s knjižnim bakrorezom iz hagiografske knjižice *Shivljenje S. Heme* koju je 1839. godine u Celovcu objavio slovenski svećenik i pisac Janez Cigler.²⁹ Kadar na tim grafikama obuhvaća i donji dio odjeće, do koljena (koji na portretu nije vidljiv pa ga je neznani grafičar morao domisliti), a na njemu ponavlja vezene motive, koji su na *Portretu Beatrice Frankapan* (?) istaknuti samo na rukavima kao raskošni vez biserima, zlatovezom i vezom u boji. Cijela vezena haljina svetice na tim se kopijama doima tako poput narodne nošnje, a posebno je naglašeno oglavlje, to jest preuveličani krak koji se spušta niz desno rame i prsa, kakav je zadržan i u nekim hrvatskim narodnim nošnjama (iako ne tako golem).³⁰ Za razumijevanje prekomjernoga naglaska na oglavlju važna je jedna od najčašćenijih svetičinih relikvija zvana *Emin šešir* (njem.

8. Sv. Ema Krška (Hl. Hemma von Gurk), sredina 18. stoljeća. Privatna zbirka. Iz knjige Antona Fritza, *Das große Hemma-Buch* (1980.)
 St Emma (Hl. Hemma von Gurk), mid-18th century, private collection (Source: Anton Fritz, *Das große Hemma-Buch* (1980))

der Hemma-Hut), zapravo jedan od najstarijih sačuvanih srednjovjekovnih hodočasničkih šešira, ipak nešto mlađi od Emina vremena.³¹ Bliska kopija *Portreta Beatrice Frankapan* (?) objavljena je na bakrorezu (sl. 7),³² tiskanu sredinom 18. stoljeća. Svetica je prikazana poprsjem, ali ovdje sklapa ruke na molitvu pred rastvorenim molitvenikom oslonjenim na lubanju. Prizor je proširen krajolikom s ključnim pripovjednim prikazima iz Emine hagiografije, potom vedutom katedrala u Krki (gdje je sv. Ema Krška pokopana) i drugim motivima, poput dekoracije svetičina groba u kripti (Antonio Corradini, 1720.–1721.). Austrijski povjesničari umjetnosti taj tip prikaza sv. Eme Krške, koji se oslanja na madridski *Portret Beatrice Frankapan* (?) zovu *Frangepani-Typus*.³³

Pitanja koja se nameću brojna su, a prije svega dva: tko je na madridskoj slici čašćenom kao sv. Ema Krška prepoznao ženu iz roda Frankapana, a još prije toga, kako je do zabune uopće došlo. Za prvo pitanje znamo *glavnoga i odgovornoga*: Emilij Laszowski, koji je usporedio knjižnu ilustraciju berlinskoga portreta iz Kukuljevićeve rasprave i *Portret Beatrice Frankapan* (?), tada u Grazu (sada u Madridu) te to objavio u hrvatskoj (1915.)³⁴ i njemačkoj stručnoj periodici (iste godine, 1915.).³⁵ Stotinu godina ti članci nisu imali odjeka,

a onda je na njih upozorio Ivan Mirnik u okviru istraživanja doprinosa Emilija Laszowskoga na polju heraldike i sfragistike na skupu *Stoljeće nakon Laszowskog* (2014.).³⁶ Što se drugoga pitanja tiče, odgovor je nešto teži zbog nerazriješene sudbine portreta i njegove ubikacije prije kratkoga boravka u Joanneumu u Grazu i potom u zbirci Thyssen-Bornemisza (iako kopije svjedoče da je bio na području Štajerske i Koroške), no jedan podatak o Beatričinu rodu moguće je ipak istaknuti kao sponu i putokaz.

Na početku 16. stoljeća, kao biskup Koroške, odnosno Krške biskupije (njem. *Diözese Gurk*) stolovao je biskup Matija Lang (Matthäus Lang von Wellenburg),³⁷ brat Beatričine šogorice Apolonije Lang (supruga Beatričina brata, hrvatskoga bana Krste I. Frankapana). Rani protureformatorski biskup i iznimno vješt političar Matija Lang bio je imenovan biskupom u Krki (njem. *Gurk*) 1505. godine, a potom i nadbiskupom Salzburga.³⁸ Među njegovim brojnim političkim poslanjima posebno je istaknuta uloga u približavanju habsburškoga dvora Hrvatsko-ugarskom kraljevstvu. Uz to, bio je zadužen drugim važnim savjetničkim, tajničkim i diplomatskim dužnostima na dvoru Maksimilijana I. Habsburga i Karla V. Habsburga, kao što je i Beatričin brat Krsto bio za iste

vladare istaknuti i nagrađivani vojni zapovjednik. Nadbiskup i povjesničar Eduard Gaston Pottickh von Pettenegg opisao je te veze (1917.) i spomenuo madridski portret (tada još kao 'admontski') i pritom istaknuo mogućnost da je on rodbinskim vezama prispio do biskupa Matije Langa,³⁹ a potom je – već u sljedećem i daljim naraštajima – zaborav zakrio identitet portretirane i u jednom od procvata pobožnosti sv. Emi Krškoj i pokušaja njezine kanonizacije u prvim desetljećima 18. stoljeća, predložen je kao svetičin lik.

Iz opreza potrebno je zasad zadržati upitnik u identifikaciji ženskoga lika na *Portretu Beatrice Frankapan* (?), ali mnogo je okolnosti koje vode takvu određenju, od kojih valja posebno ponoviti dvije: izgubljeni ili zagubljeni berlinski

portret (vjerojatno kopija ili kopija kopije madridskoga, s nekoliko promjena), označen i objavljen kao Beatrice Frankapan te brojne kopije madridskoga portreta nakon 1700. godine pa sve do početka 20. stoljeća, pogotovo one slikane (zbog kolorističkih podudarnosti) i to na području negdašnje crkvene uprave brata Krstine supruge Apolonije, Matije Langa (Krška biskupija, Salzburška nadbiskupija) (sl. 8).⁴⁰ Za dolazak portreta na kojem je naslikan brandenburški kućni orden Labudova reda na habsburško područje potrebne su posebne, primjerice ženidbene veze (brak Beatrice Frankapan s Jurjem Brandenburškim, ali i Apolonije Lang s hrvatskim banom Krstom I. Frankapanom), veze kojima se najuspješnije amalgamiralo europsko plemstvo.⁴¹

Bilješke

- 1
IVAN KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, Beatrice Frankapan i njezin rod, u: *Vijenac: zabavi i pouci*, 1, XVII. (3. siječnja), 10–14 (ilustracija na stranici 9); 2. (10. siječnja), 24–27; 3. (17. siječnja), 39–41; 4. (24. siječnja), 55–57; 5. (31. siječnja), 74–76; 6. (7. veljače), 91–92; 7. (14. veljače), 106–108; 8. (21. veljače), 120–122; 9. (28. veljače), 142–143; 11. (14. ožujka), 170–171; 12. (21. ožujka), 183–186; 13. (28. ožujka), 206–207; 15. (11. travnja), 236–239, 1885.
- 2
IVAN KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, Beatrice Frankapan i njezin rod. Zagreb, 1885. [poseban otisak iz časopisa *Vienac* iste godine]. Oblik prezimena Frankapan Kukuljević, str. 2, ovako objašnjava: »Bernardin, otac Beatričin, pisao se u glagolskih listinah Frankapan; s toga primismo i mi ovo ime mjesto običnoga Frankopan.«
- 3
PETAR STRČIĆ, Vončinin genealoški, onomasiološki i kronološki pristup Franji Krsti Frankopanu, u: *Kolo: časopis Matice hrvatske za književnost, umjetnost i kulturu*, 12, 2 (2002.), 31–45.
- 4
Potpis pod slikom daje prve podatke o mogućem predlošku: »Kneginja Beatrice Frankopanka žena hercega i bana Ivana Korvina, a poslije markgrofa Jurja Brandenburškoga. Slika u posjedu njemačkoga cara u Berlinu.« EMILIJ LASZOWSKI, Plemenita općina Turopolje: zemljopis, narodopis i povjesni prijelod, I. Zagreb, 1910., 173.
- 5
O povijesti reda usp. RUDOLF [MARIA BERNHARD VON] STILLFRIED[-RATTONITZ], SIEGFRIED HAENLE [HÄNLE], Das Buch vom Schwanenorden. Ein Beitrag zu den hohenzollerischen Forschungen. Berlin: [Johann Wilhelm] Moeser, 1881. Rukopisni popisi povijesnih članova Labudova reda (jedan iz 15., a drugi iz 16. stoljeća, između 1515. i 1518.) u Državnom arhivu u Nürnbergu (Staatsarchiv Nürnberg) ne navode Beatricu kao članicu. Na provjeri toga podatka, koji je još objavio Stillfried-Rattonitz (1881.) zahvaljujem povjesničaru Labudova reda dr. sc. Markusu Franklu sa Sveučilišta u Würzburgu. Usp. MARKUS FRANKL, Relikte des hohenzollerischen Schwanenordens in Franken u: *Vom Schwanenorden zur Etruskerspitzmaus. Eine Festschrift für Horst Enzensberger*, (ur.) Marcus Cyron, Mainz, 2010., 15–28 i 101–112; MARKUS FRANKL, Der Schwanenorden unter Mark-
- graf Albrecht Achilles u: *Kurfürst Albrecht Achilles (1414–1486). Kurfürst von Brandenburg – Burggraf von Nürnberg (Jahrbuch des Historischen Vereins für Mittelfranken, 102)*, (ur.) Mario Müller, Neustadt a. d. Aisch, 2014., 249–264.
- 6
RUDOLF MARIA BERNHARD FREIHERRN VON STILLFRIED-RATTONITZ, Der Schwanenorden: sein Ursprung und Zweck, seine Geschichte und seine Alterthümer. Halle: Verlag von Ch. Graeger, 1845. [1843.].)
- 7
Usp. SIXTEN RINGBOM, Maria in Sole and the Virgin of the Rosary, u: *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 3–4 (1962.), 326–330.
- 8
Puni navod s pogrešnim datumima vjenčanja i smrti glasi: »Brandenburg, Beatrix. Tochter des Grafen Berhard v. Frangipani, zuerst an den Herzog Johann Corvinus v. Slavonien und Dalmatien, dann (6. Mai 1506) an Markgraf Georg den Frommen verheirathet, †1524 (nach Spies ca. 1510). In keinem der Register erwähnt, wohl aber auf einem nun Seiner Kaiserlichen und Königlichen Hoheit dem Deutschen Kronprinzen gehörigen Bildnisse derselben mit der Kette des Schwanenordens geschmückt.« RUDOLF [MARIA BERNHARD VON] STILLFRIED [-RATTONITZ], SIEGFRIED HAENLE [HÄNLE], (bilj. 5), 126.
- 9
E. LASZOWSKI [EMILIJ LASZOWSKI], Admontska slika sv. Heme: Beatrice Frankopanka, u: *Hrvatska prosvjeta: časopis za književnost i umjetnost* II (1915.), 69–70.
- 10
»Das Berliner Bild, von Kaiser Friedrich als Kronprinz erworben und dessen Privateigentum, ist spurlos etwa 1918 aus dem Berliner Schlosse verschwunden und auch in Hohenzollern-Museum nicht zu finden.« ADOLF BAYER, Markgraf Georg und Beatrix von Frangepan: Georg des Frommen Jugend und erste Ehe. Ansbach: Brügel, 1934. Gesellschaft für Fränkische Geschichte. Neujahrsblätter der Gesellschaft für Fränkische Geschichte. Heft 19, 20. Slika je reproducirana na stranici 19 i potpisana: »Markgräfin Beatrix, früher Privatbesitz des Kaisers Friedrich, jetzt verschollen.«

- 11
GÜNTHER SCHUHMAN, Die Markgrafen von Brandenburg-Ansbach. Eine Bilddokumentation zur Geschichte der Hohenzollern in Franken, Ansbach, 1980., 76–77, 84, 326, 409, 495, 616, 632; AGNIESZKA GASIOR, Eine Jagiellonin als Reichsfürstin in Franken: Zu den Stiftungen des Markgrafen Friedrich d.Ä. von Brandenburg-Ansbach und der Sophie von Polen [Herausgegeben im Auftrag des GWZO an der Universität Leipzig von Jiří Fajt, Markus Hörsch und Evelin Wetter], Leipzig, 2012, 24, 185, 216; KLAUS H. FEDER, Auf den Spuren der Männer und Frauen mit dem Schwan: eine Bestandesaufnahme von 1440 bis 2013., Nürnberg, Schwanenritterorden zu Brandenburg-Ansbach, 2013., 213–214.
- 12
Na podacima zahvaljujem kustosici njemačke, nizozemske i flamanske zbirke Alexandri Nini Bauer u Stiftung Preußische Schlösser und Gärten Berlin-Brandenburg. Abteilung Schlösser und Sammlungen u Potsdamu.
- 13
Na pojašnjenju reproduktivne tehnike rabljene u Bayerovu izdanju zahvaljujem kolegici Ivani Gržina iz Strossmayerove galerije starih majstora Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu.
- 14
Ulje na dasci (sada naznačeno kao drvo lipe, u starijim katalozima hrasta) 44,7 × 28,2 cm. Madrid, Museo Thyssen-Bornemisza, inv. nr. 54 (1935.2). Prije toga nalazio se u mjestu Castagnola na jezeru Lugano u Švicarskoj. Usp. CAROLINE DE WATTEVILLE, Collezione Thyssen-Bornemisza: Guida alle opere esposte, Lugano – Milano, 1989., 44.
- 15
WILHELM SUIDA, Die Landesbildergalerie und Skulpturensammlung in Graz, Wien, 1923., 19–20. O portretu je Suida pisao u više navrata, a prvi puta u: WILHELM SUIDA, Altsteirische Bilder im Landesmuseum 'Johanneum', u: *Monatshefte für Kunstwissenschaft*, 6, 1 (1908.), 534.
- 16
»Stift Admont, Porträt einer Prinzessin Francopan (Hl. Hemma) 1935 Suida 43 eingezogen.« Archiv Alte Galerie, Akte 359/53, Korrespondenzen (Leihgaben, Ankäufe, Legate) 1923.–1937. Na pomoći u istraživanju i dopuštenju za reproduciranje zahvaljujem glavnoj kustosici Alte Galerie, Mag. Dr. Karin Leitner-Ruhe.
- 17
Na pomoći u istraživanju zahvaljujem prioru samostana i arhivistu Mag. phil., Mag. theol. Maximilianu Schiefermülleru O.S.B. Opreku u podacima iz literature i arhiva Zemaljske galerije Joanneum u Grazu, koji svjedoče o admontskom podrijetlu slike, te arhiva u Admontu, koji ne podržava takve podatke, on je protumačio kao pogrešku stvorenu na početku 20. stoljeća (moguće WILHELM SUIDA, bilj. 15), koja je onda nekritički, odnosno bez provjere u admontskom arhivu, ponavljana do danas.
- 18
Osim Suidine atribucije Majstoru Pomoćnika u nevolji, najdugovječnija je bila ona Sebaldu Boppu iz Bamberga (†1503.), dvorskom slikaru markgrofova Ansbacha i voditelju važne slikarske radionice. U katalogu CAROLINE DE WATTEVILLE (bilj. 14) i drugim publikacijama iz razdoblja zabilježena je ta atribucija, no u posljednjem katalogu (2009.) napuštena je, a slika je određena kao neznani slikar koji je djelovao u Ansbachu. Usp. MARIA DE MAR BOROBIJA, Museo Thyssen-Bornemisza. Pintura Antigua, Madrid, 2009., 147.
- 19
»Between, say, 1420, and 1500 not a single independent portrait in pure profile can be found in Flanders, France and Germany. (...) Northern painters employed exclusively the three-quarter view, preferably in the form of the so called 'kit-cat' portrait which shows the sitter en buste or in half-length and includes, however uncomfortably at times, the hands.« – ERWIN PANOFSKY, *Early Netherlandish Painting: Its Origins and Character*, New York – Hagerstown – San Francisco – London, 1971., 171. [1951.].
- 20
MG [MARIJAN GRGIĆ], Karamfil (*Dianthus*), u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, Zagreb, 1979., 321–322.
- 21
G. B. [GOTTFRIED BIEDERMANN,] Sog. Bildnis der Hemma von Gurk, u: *Hemma von Gurk. Katalog. Ausstellung auf Schloss Strassburg/Kärnten 14. Mai bis 26. Oktober 1988*, (ur.) Peter G. Tropper, Klagenfurt, 1988., 460.
- 22
Svodni oslik otkriven je i obnovljen 2007. godine. – ROMUALD KACZMAREK, JACEK WITKOWSKI, Kunst und Politik. Die Gewölbmalereien in der St.-Annenkapelle der Franziskanerkirche zu Oppeln als Zeugnis der politischen Ambitionen des Markgrafen Georg von Hohenzollern-Ansbach, u: *Münchener Jahrbuch der bildenden Kunst*, 66 (2015.), 75–102.
- 23
Corpus Vitrearum Deutschland. Digitales Bildarchiv. Mainz: Akademie der Wissenschaften und der Literatur; Berlin: Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften. Dostupno na <http://id.corpusvitrearum.de/images/2455.html> (29. 8. 2016.).
- 24
GÜNTHER SCHUHMAN (*sic*), Die Markgrafen von Brandenburg-Ansbach. Eine Bilddokumentation zur Geschichte der Hohenzollern in Franken (*Jahrbuch des Historischen Vereins für Mittelfranken 90 / Festschrift des Historischen Vereins für Mittelfranken zur Feier seines einhundertfünfzigjährigen Bestehens 1830–1980*), Ansbach, 1980., 84. Reljef oca Fridrika i Jurja te dvostruki Beatričin frankapanski grb (stari i novi) i danas se nalaze u Heilsbronn.
- 25
E. C. [EMILIAN CEVC], Ema, sveta, kneginja, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, (bilj. 20), 229–230.
- 26
LJUDMIL HAUPTMANN, Hema i Svetopuk, u: *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 114 (1936.), 221–246.
- 27
ADALBERT KRAUSE, O.S.B., Die heilige Hemma. Klagenfurt, 1960. (II. izdanje 1974.); GÜNTHER HÖDL, Von Kloster zum Salzburger 'Eigenbistum' – Die Gründung des Bistums Gurk 1072, u: *Hemma von Gurk* (bilj. 21), 39–48.
- 28
Neznani grafičar, S. HEMA. (*Koroska Grofinja*), bakrorez, (sl. 5) list 135 × 90 mm (prizor 100 × 65 mm); (sl. 6) list 165 × 110 mm (prizor 145 × 90 mm). Zagreb, Grafička zbirka Hrvatskoga državnoga arhiva, inv. br. 198 (oba). Za te dvije grafike nije navedeno podrijetlo nabave, a za prethodnu grafiku (inv. br. 197) navedeno je da je u zbirku došla otkupom Kukuljevićeve ostavštine 1891. godine. Ipak, grafika s rukopisnim dodatkom vjerojatno nije iz Kukuljevićeve ostavštine, jer nosi natpis: »Zapravo Beatrica Frankopan žena Ivana Corvina poslije Jurja Brandenburškoga †1510.« Oblik prezimena »Frankopan« Kukuljević nije rabio, nego

»Frankapan«, ali Emilij Laszowski, čiju ostavštinu Hrvatski državni arhiv također posjeduje, jest. Zahvaljujem dr. sc. Melini Lučić i dr. sc. Mariju Stipančeviću iz Hrvatskoga državnoga arhiva na pomoći u istraživanju, snimcima i dopuštenju za reproduciranje.

29

[Janez Cigler,] SHIVLJENJE S. HEME brumne koroshke grafine. Spisal in na svitlobo dal Janes Ziegler, Vishnagorski sajmashter, Natishzene ino saloshene per Janesu Leon, 1839.

30

MARIJANA GUŠIĆ, Starinsko žensko ogjavlje u hrvatskoj narodnoj nošnji, Zagreb, 1975.; MARIJANA GUŠIĆ, Neki primjeri ženskog ogjavlja u hrvatskoj narodnoj nošnji, u: *Zbornik za narodni život i običaje*, 46 (1975.), 390–426.

31

INGEBORG PETRASCHECK-HEIM, Der Hemma-Hut aus kostüm- und textilkundlicher Sicht, u: *Hemma von Gurk* (bilj. 21), 156–161.

32

Neznani bakrorezac, *Sv. Ema Krška*, sredina 18. stoljeća, bakrorez 156 × 109 mm. Celovec (njem. *Klagenfurt*), Zemaljski muzej za Korušku. Na stoliću pred sv. Hemmom: »Schenkungs / Briefe«; na postolju paviljona pred grobom: »Sepulchrum S [ANCTAE] HEMMAE« Ispod prizora: »Die Seelige Wunderthätterin / Marggräggin zu Friesach und Zeltschach stifterin / Von gurgg in Cärndten«. I. K. [ILSE KOSCHIER,] Andachtsbild, u: *Hemma von Gurk* (bilj. 21), 490, kat. 12.9. Autorica u kataloškom članku pripisuje bakrorezu Franzu Sebastianu Schau(e)ru, a kao povod narudžbe bakroreza svečanu proslavu sedamstote obljetnice smrti Sv. Eme (1045.–1745.) i osnutka biskupije u Krki, koja se slavila trodnevnom svetkovinom u počast utemeljiteljice. Za ilustraciju i podatke o bakrorezu te o literaturi o njemu (i šire) zahvaljujem Mag. Robertu Wlattnigu, voditelju povijesnoumjetničkoga odjela Zemaljskoga muzeja u Celovcu.

33

G. B. [GOTTFRIED BIEDERMANN] (bilj. 21), 1988, 460. Anton Firtz čak prepoznaje ugarsko-hrvatsku nošnju kojom bi Beatrice otkrivala ne samo pripadnost hrvatskom plemstvu nego i to da je prije bila snaha mađarskoga kralja Matije Korvina i nasljednica korvinskih posjeda. – ANTON FRITZ, Das große Hemma-Buch: Hemma von Giresach-Zeltaschach, Markgräfin im Sanntal – Stifterin von Gurk und Admont, Klagenfurt, 1980., 94.

34

E. LASZOWSKI [EMILIJ LASZOWSKI] (bilj. 9), 68–72.

35

EMILIJ LASZOWSKI, Bildnis einer Schwanenordens-Dame in Graz, u: *Der Deutsche Herold: Zeitschrift für Wappen-Siegel-und Familienkunde*, 3, 46 (1915.), 30; *Isto*, 8, 46 (1915.), 97–99. Na informaciji i na članku zahvaljujem dr. sc. Ivanu Mirniku.

36

IVAN MIRNIK, Zasluge Emilija pl. Laszowskog Szelige na polju heraldike i sfragistike, u: *Stoljeće nakon Laszowskog: zbornik sa znanstveno-stručnog skupa*, (ur.) Tajana Pleše, Mario Stipančević, Zagreb, 2016., 93–109, 99.

37

HANS-JOSEF OLSZEWSKY, Lang, Matthäus, u: *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon IV*. (Kleist–Leyden), Herzberg am Harz, 1992., stupac 1078–1083.

38

JOHANN SALLABERGER, Kardinal Matthäus Lang von Wellenburg: (1468–1540): Staatsmann und Kirchenfürst im Zeitalter von Renaissance, Reformation und Bauernkriegen. Salzburg, München, Pustet, 1997. Knjiga je objavljena na temelju habilitacijskoga rada (1987.).

39

EDUARD GASTON POTTICKH VON PETTENEGG, Das ungebliche Bild der seiligen Hemma, u: *Carinthia I. Zeitschrift für geschichtliche Landeskunde von Kärnten* (Klagenfurt / Celovec) 107 (1917.), 28–29.

40

Ulje na platnu, sredina 18. stoljeća. U pravokutnom formatu slike naslikan je ovalni okvir za portret nadvišen habsburškom krunom, a dolje identificiran kao: »R. HEŃA« (Regina Hemma?) te okružen cvijećem tulipana, ruža, karanfila i jasmína. Reproduciran u: ANTON FRITZ (bilj. 33), 39.

41

»Riječ je, naime, o procesu povezivanja pripadnika iste ili različitih društvenih, etničkih, vjerskih ili rasnih skupina u cjelinu u kojoj na bazi različitih naslijeđa nastaju nove osobine i započinju prevladavati upravo takve zajedničke osobine.« – IVAN JURKOVIĆ, VIOLETA MORETTI, Knez Bernardin Frankapan i njegovo doba u: *Bernardin Frankapan Modruški, Oratio pro Croatia: Govor za Hrvatsku (1522.)*, (prir., prev. i ur.) Ivan Jurković i Violeta Moretti, Modruš, 2010., 60.

Summary

Sanja Cvetnić

Two Portraits of Beatrice Frankapan (?): the Family and the Order

The lithograph depicting Beatrice Frankapan (b. ca. 1480 in Modruš? – d. 1510) was published as an illustration to Ivan Kukuljević Sakcinsky's study on "Beatrice Frankapan and her Family" (1885). Since then, it has been re-published over and over again in texts dealing with the Frankapan family, but the portrait that served as its template – and which older literature mentions as kept in Berlin – has been lost. Another portrait, which was located at the Regional Museum (Joanneum) in Graz, has been documented in scholarly literature as deposited at (and property of) the Benedictine monastery in Admont, yet the monastic archives do not mention it. The second portrait has been part of the Thyssen-Bornemisza collection since 1935, first in Switzerland and now in Madrid. It is a high-quality painting produced by an unknown German artist active in Ansbach, where the second husband of Beatrice Frankapan, Georg von Brandenburg from the house of Hohenzollern, originated from, and where the seat of the southern branch of the chivalric Order of the Swan (*Schwanenorden*) was located, whose badge the portrayed lady is wearing in both portraits. The Berlin portrait was part of the collection of the German Crown Prince (Friedrich III of Prussia), and disappeared without a trace around 1918. The second, older portrait (now in Madrid) was copied from the 18th century onwards in the area of Carinthia, Carniola, and Styria, and it was probably in this area that it was located before its transfer to the Graz museum. The cause of copying was confusion in the identity of the portrayed

person: it was identified as St Emma of Gurk (Hl. Hemma von Gurk, d. 1045). The two sacred images preserved in the Graphic Collection of the Croatian State Archives in Zagreb are examples of such pious copies, in the Austrian literature known as the "Frangepani-Typus". The *causa occasionalis* for the *Portrait of Beatrice Frankapan* (?) in Madrid may have been her marriage to Georg von Brandenburg in 1509, which determines the date of the painting.

For the sake of caution, it is necessary to keep the question mark when identifying the female figure in the *Portrait of Beatrice Frankapan* (?), but there are many reasons for this identification, two of which should be mentioned here: the lost Berlin portrait (probably a copy, or copy of a copy of the one in Madrid, with a few alterations), identified and published as Beatrice Frankapan late in the 19th century, and the historical location of the Madrid portrait in the area of ecclesiastical jurisdiction of Matija Lang, brother of Krsto Frankapan's wife Apolonia (the diocese of Gurk, archdiocese of Salzburg), and the Habsburg domains. As for the arrival of a portrait showing the Brandenburg Order of the Swan, special circumstances were needed, such as marriage (of Beatrice Frankapan and Georg von Brandenburg, but also of Apolonia Lang and the Croatian Ban Krsto I Frankapan).

Keywords: Beatrice Frankapan / Beatrix Frangepan, painting, portrait, Georg von Brandenburg, Order of the Swan, St Emma / Hemma of Gurk

Izvori ilustracija i autori fotografija / Sources of illustrations and photo Credits

Laura Chinellato

Le lastre longobarde del »pulpito di Maviorano« di Gussago (Brescia): dall'analisi al contesto. Problematicità e nuove prospettive / *Lombardische Platte »Mavioranove propovjedaonice« u Gussagu (Brescia): od analize do konteksta. Problematika i nove perspektive*

1: Elaborazione grafica di Laura Chinellato da: Paola Marina De Marchi, Calvisano e la necropoli d'ambito longobardo in località Santi di Sopra. La pianura tra l'Oglio, Mella e Chiese nell'altomedioevo, in: *L'Italia centro-settentrionale in età longobarda*, Atti del Convegno (Ascoli Piceno, 6-7 ottobre 1995), (a cura di) Lidia Paroli, Firenze, 1997., 377-411, fig. 2 / *Ilustraciju iz članka: Paola Marina De Marchi, Calvisano e la necropoli d'ambito longobardo in località Santi di Sopra. La pianura tra l'Oglio, Mella e Chiese nell'altomedioevo*, in: *L'Italia centro-settentrionale in età longobarda*, Atti del Convegno (Ascoli Piceno, 6-7 ottobre 1995), (a cura di) Lidia Paroli, Firenze, 1997., 377-411, 2, grafički obradila Laura Chinellato.

2: Studio Rapuzzi di Brescia

3, 4, 5, 6, 7, 8, 10: Laura Chinellato

9: Bruno Genito, Sasanidi, u: *Enciclopedia dell'Arte Medievale*, X, Roma, 1999., 381-386.

Danko Zelić – Ivan Viđen

Inventario dela giexia di S. Maria Mazor, de tute le argentarie, aparati deli sazerdoti, insenarii, libri, tapezarie et altre robe (1531.) – najstariji imovnik liturgijske opreme, ruha i paramenata dubrovačke prvostolnice / *Inventario dela giexia di S. Maria Mazor, de tute le argentarie, aparati deli sazerdoti, insenarii, libri, tapezarie et altre robe* (1531) – *the Oldest Extant Inventory of Liturgical Objects, Vestments and Textiles of Dubrovnik Cathedral*

1: Danko Zelić

2, 3: Božo Gjukić

Josipa Alviž

Sudbina kapucina i kapucinskoga hospicija u Herceg Novom u svjetlu novih arhivskih istraživanja / *The Capuchins and their Hospice in Herceg Novi in the Light of Recent Archival Research*

1, 2: Državni arhiv u Zadru (DAZD) / *State Archives in Zadar*

3, 5, 6, 8-10, 12: Josipa Alviž

4, 7, 11: Arhitektonski crteži prema nacrtima Direkcije za urbanizam Herceg Novi, urbanistički projekt *Stari Grad – Herceg Novi*, 1982., voditelj Boris Ilijanić, dipl. ing. arh. Izvor: Državni arhiv Crne Gore – Arhivski odsjek Herceg Novi, za tisak pripremio Ratko Horvat / *Architectural drawings made after recording of the Directorate for Urban Planning Herceg Novi, Stari Grad – Herceg Novi urban development project, 1982, project leader Boris Ilijanić, architect. Source: State Archives of Montenegro – Archival Department Herceg Novi, prepared by Ratko Horvat*

Bojan Goja

Kuća Dragičević: prilog poznavanju stambenih kuća u Zadru u 18. stoljeću / *The Dragičević House: A Contribution to the Research on the 18th-century Houses in Zadar*

1-9: Bojan Goja

10: Google Earth

Petar Puhmajer – Krasanka Majer Jurišić

Stara gradska vijećnica u Rijeci: povijest sjedišta gradske vlasti od najranijih zapisa do 19. stoljeća / *Old Town Hall in Rijeka: History of the City Council Seat from the Earliest Records to the 19th Century*

1, 11, 12, 13: Natalija Vasić, Hrvatski restauratorski zavod

2: Silvino Gigante, *Storia del comune di Fiume*, Fiume, 1913.

3: Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 8607, fol. 3r, Fiume

4: Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Kartensammlung, sign. AT-OeStA/KA KPS KS G I h, 171

5: Matthäus Merian: *Topographia provinciae Austriacarum*, izdanje 1679.

6: Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Kartensammlung, sign. AT-OeStA/KA KPS KS G I h, 175

7a, 7b: Državni arhiv u Rijeci, Gradski magistrat Rijeka, Izdvojeni nacrti, kut. 284

8: Državni arhiv u Rijeci, Tehnički ured grada Rijeke, kut. 161

9: Konzervatorski odjel u Rijeci, fototeka

10, 14: Izradili Petar Puhmajer i Marin Čalušić, Hrvatski restauratorski zavod, 2017.

Sanja Cvetnić

Dva portreta Beatrice Frankapan (?): rod i red / *Two Portraits of Beatrice Frankapan (?): the Family and the Order*

1: Ivan Kukuljević Sakcinski, *Beatrica Frankapan i njezin rod*. Zagreb [s. e. Tiskom Dioničke tiskare], 1885.

2: Adolf Bayer, Markgraf Georg und Beatrix von Frangepan: *Georg des Frommen Jugend und erste Ehe, Gesellschaft für Fränkische Geschichte*, u: *Neujahrsblätter der Gesellschaft für Fränkische Geschichte*, Ansbach: Brügel, 19 (1934.)

3: © Madrid, Museo Thyssen-Bornemisza

4: © Graz, Universalmuseum Joanneum Schloss Eggenberg & Alte Galerie

5, 6: © Zagreb, Hrvatski državni arhiv

7: © Klagenfurt, Landesmuseum Kärnten

8: Anton Fritz, *Das große Hemma-Buch*, 1980.

Júlia Tátrai

Wiener Hofkünstler und die Zrinyis. Porträts in der Lobkowitz-Sammlung / *Bečki dvorski umjetnici i Zrinski. Portreti u Zbirci Lobkowitz*

- 1: © Nelahozeves, Lobkowitz Sammlung, Schloss Nelahozeves / Bridgeman Images
- 2, 3: © Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum (Ungarisches Nationalmuseum)
- 4: © Trakošćan, Dvorac Trakošćan (Schloss Trakošćan)
- 5: © Nelahozeves, Lobkowitz Sammlung, Schloss Nelahozeves / Bridgeman Images
- 6: © Budapest, Magyar Nemzeti Galéria (Ungarische Nationalgalerie)
- 7: © Zagreb, Hrvatski državni arhiv (Kroatisches Staatsarchiv)
- 8: © Nelahozeves, Lobkowitz Sammlung, Schloss Nelahozeves / Bridgeman Images
- 9: © Privatbesitz Familie Herberstein
- 10: © Wien, Kunsthistorisches Museum, Wien
- 11: © Prag, Lobkowitz Sammlung, Prag / Bridgeman Images
- 12: © Budapest, Magyar Nemzeti Galéria (Ungarische Nationalgalerie)

Daniel Premerl

Ivan Tomko Mrnavić and his Coat of Arms: Self-presentation of an Illyrian Noble / *Ivan Tomko Mrnavić i njegov grb: samopredstavljanje jednoga ilirskoga plemića*

- 1, 2: Paolo Mofardin, Institute of Art History, Zagreb; Courtesy of the Metropolitan Library, Zagreb / *Institut za povijest umjetnosti, Zagreb; Uz dopuštenje Metropolitanske knjižnice, Zagreb*
- 3, 6, 14, 15, 16, 17: Courtesy of the National and University Library, Zagreb / *Uz dopuštenje Nacionalne i sveučilišne knjižnice, Zagreb*
- 4, 5: Paolo Mofardin, Institute of Art History, Zagreb; Courtesy of the Library of the Croatian Academy of Sciences and Arts / *Institut za povijest umjetnosti, Zagreb; Uz dopuštenje Knjižnice Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*
- 7, 8: Courtesy of the Research Library Zadar / *Uz dopuštenje Znanstvene knjižnice Zadar*
- 9: Fra Stipe Nosić, the Library of the Franciscan Monastery, Dubrovnik / *Knjižnica Male braće, Dubrovnik*
- 10: Tomislav Pavičić, City Museum Šibenik / *Tomislav Pavičić, Muzej Grada Šibenika*
- 11, 12: Paolo Mofardin, Institute of Art History, Zagreb; Courtesy of the Archdiocesan Archives, Zagreb / *Institut za povijest umjetnosti, Zagreb; Uz dopuštenje Nadbiskupijskog arhiva, Zagreb*
- 13: Courtesy of the Archives of the Croatian Academy of Sciences and Arts, Zagreb / *Uz dopuštenje Arhiva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb*

Ivana Čapeta Rakić

Ponzonijevih deset slika u svodu glavnog oltara splitske katedrale: razmatranja o stilsko-oblikovnim svojstvima, izvornoj funkciji i ikono-

grafsko-ikonološkom aspektu / *Ten Paintings by Matteo Ponzoni above the Main Altar of the Split Cathedral: Considerations on Design and Style, the Original Function, and the Iconographic-Iconological Aspect*

- 1, 2: Ivana Čapeta Rakić
- 3: Ivana Čapeta Rakić, rekonstrukcija / *reconstruction: Vojan Koceić*
- 4: Mirko Pivčević, rekonstrukcija / *reconstruction: Vojan Koceić*
- 5: Uz dopuštenje Fondazione Musei Civici di Venezia / *Courtesy of the Fondazione Musei Civici di Venezia*
- 6: Fotografija preuzeta sa službene web stranice muzeja www.museunacional.cat, uz dopuštenje za preuzimanje i objavu fotografije od muzeja Museu Nacional d'Art de Catalunya / *Photo from the official website of the museum, www.museunacional.cat (courtesy of the Museu Nacional d'Art de Catalunya)*

Renata Komič Marn

Saint Joseph and Baby Jesus by Valentin Metzinger and Other Paintings from the Strahl Collection in the Museum of Arts and Crafts in Zagreb / *Slika Sveti Josip s malim Isusom Valentina Metzingera i druge slike iz Zbirke Strahl u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu*

- 1, 3–6: Srećko Budek i Vedran Benović, Muzej za umjetnost i obrt / *Museum of Arts and Crafts, Zagreb, digitalne snimke predmeta iz muzejskog fundusa*
- 2: Ljudevit Griesbach, HAZU, Strossmayerova galerija starih majstora, Zagreb / *Croatian Academy of Sciences and Arts, Strossmayer Gallery of Old Masters, Zagreb*

Jasminka Najcer Sabljak

Prizori iz Slavonije i Srijema u opusu austrijskog slikara Franza Alta / *Scenes from Slavonia and Syrmia in the Opus of Austrian Painter Franz Alt*

- 1, 9: Georg Eltz
- 2, 4–8: Francisca Clary-Aldringen
- 3: Arhiv Zavičajnog muzeja Ruma / *Archive of the Ruma County Museum*

Ana Šeparović

Od »sinteze likovnih umjetnosti« do Zagrebačkoga salona: prilog poznavanju djelovanja ULUH-a 1960-ih / *From a "Synthesis of Visual Arts" to the Zagreb Salon: A Contribution to the Research on ULUH's Activity in the 1960s*

- 1: *Socijalizam i modernost*, katalog izložbe, Zagreb, 2012., 141.